

DOI: [10.32702/2307-2156-2019.8.21](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.8.21)

УДК 351

*І. П. Скібін,
Житомирський національний агроекологічний університет
ORCID: 0000-0002-8765-6955*

СТАЛИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК ЯК ІМПЕРАТИВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ: ЗАРУБІЖНІ ПРАКТИКИ

*Ivan Pavlovich Skibin
Zhytomyr National Agro-Ecological University*

SUSTAINABLE ENVIRONMENTAL DEVELOPMENT AS A PUBLIC POLICY IMPLEMENTATION OPERATION: FOREIGN PRACTICES

В статті здійснено аналіз та узагальнення позитивного зарубіжного досвіду щодо формування та реалізації державної політики у сфері природокористування на засадах сталого розвитку. Показано, що екологічні проблеми на сьогодні переступили межі національних систем і набули глобального виміру. На основі проведеного та узагальнення позитивного зарубіжного досвіду встановлено, що розробка державної екологічної політики включає два сильно взаємопов'язаних процеси: визначення цілей та вибір інструментів впровадження політики. Останній часто впливає на розподіл витрат, ризиків та вигод, а значить і на підтримку різних зацікавлених груп та населення окремих виборчих округів. На вибір політичних інструментів справляють свій вплив різні політичні та економічні інтереси не в меншій мірі, ніж це є при визначенні екологічних цілей.

The article analyzes and generalizes positive foreign experience in the formulation and implementation of state policy in the field of environmental management on the basis of sustainable development. Environmental problems have now crossed the boundaries of national systems and become global. Until the 1970s, it was shown that public environmental policy in developed countries was largely formulated on a disparate basis and was not integral, each environmental component was considered in isolation, and the environmental impacts of different industries and agriculture were not taken into account in their totality. At the same time, improving the condition of one of the environmental components could result in losses for some other. The first countries to embark on the path of integrated public environmental policy and management were the Netherlands and the United Kingdom. The Netherlands has adopted a comprehensive and effective public environmental policy program. The kingdom's small area and high population density help to optimize the environmental planning process. Since the 1960s, the Netherlands, like many other industrial countries, has begun phasing out environmental issues. Prior to 1980, they came to the conclusion that developing a comprehensive comprehensive problem-solving plan was the direction in which they needed to move to make effective use of the relationship between problems and their solutions.

Based on the accumulated and generalized positive foreign experience, it has been established that the development of state environmental policy involves two highly interrelated processes: the definition of goals and the choice of instruments for policy implementation. The latter often affects the sharing of costs, risks and rewards, and thus the support of various stakeholders and the population of particular constituencies. The choice of policy instruments is influenced by different political and economic interests, no less than it is when defining environmental goals.

Ключові слова: державна політика; екологія; зарубіжний досвід; природокористування; сталий розвиток.

Keywords: public policy; ecology; foreign experience; environmental management; sustainable development.

Вступ

У розвинених країнах механізми формування державної екологічної політики за останні роки наблизилися один до одного. Між ними майже не існує суттєвої різниці. В таких країнах велика увага приділяється проблемам довкілля, існує добре організований популярний і політично впливовий «зелений рух», програми всіх значних політичних партій відображують стурбованість екологічними проблемами. Формування екологічної політики є процесом відкритим для участі всіх верств населення. До цієї роботи залучаються широке коло науковців і фахівців. Різні аспекти забезпечення раціонального природокористування, екологізації господарської діяльності, підходи до реалізації відповідної державної політики розроблені в роботах Бакуменка В.Д., Барбашової Н.В., Бистрякова І.К., Данилишина Б.М., Дацій Н.В., Драгана І.О., Пилипіва В.В., Хвесика М.А., Хлобистов С.В. та ін.

Метою статті є аналіз та узагальнення позитивного зарубіжного досвіду щодо формування та реалізації державної політики у сфері природокористування на засадах сталого розвитку.

Результат

Наукові і технічні знання, на яких ґрунтується державна екологічна політика, широко розповсюджуються засобами масової інформації, що сприяє взаємодії між процесом створення державної екологічної політики і громадською думкою, в результаті якої можна досягти соціального консенсусу на основі взаємодії органів державного управління та місцевого самоврядування з громадськістю [8]. В цьому питанні екологічна й соціальна політика перетинаються через спільну мету. Необхідно зазначити, що основною метою соціальної політики є забезпечення стабільного функціонування і розвитку суспільства, вдосконалення його організації і структури [7, с. 127].

Екологічні проблеми на сьогодні переступили межі національних систем і набули глобального виміру. Для їх вирішення потрібно об'єднання зусиль усіх країн світового співтовариства, але узгодження позицій різних держав стримується перш за все економічними міркуваннями. Бути лідером тут важко - спроби вирішити глобальні проблеми в порядку проведення односторонніх заходів поставлять господарську систему країни-ініціатора у невідгдане становище у порівнянні з конкурентами на світовому ринку. Успішним початком співпраці стало підписання у 1987 р. 24 країнами Монреальського протоколу про зниження викидів фреонів на 50% до 1999 р. У результаті за 1983-1989 рр.. 12 європейських країн оголосили про введення до зазначеного терміну повної заборони на їх виробництво і використання, а в березні 1989 р. до них приєдналися США. Тепер ці країни намагаються переконати решту світу про прийняття аналогічних заходів. Країни не відразу прийшли до розуміння необхідності докорінної перебудови у відносинах людини і природи. Не відразу були вироблені ефективні методи стимулювання природоохоронної діяльності. Але розвинені країни світу шукали шляхи вирішення екологічної проблеми [9, с. 41].

До 1970-х років державна екологічна політика у розвинутих країнах формувалась у значній мірі з розрізнених елементів і не була єдиним цілим, кожний компонент довкілля розглядався ізольовано, впливи на довкілля різних галузей промисловості та сільського господарства не враховувалися в їх сукупності. При цьому покращення стану одного з компонентів довкілля могло обернутися втратами для якогось іншого.

Першими країнами, які стали на шлях розробки інтегрованої державної екологічної політики та управління були Нідерланди та Великобританія. У Нідерландах прийнята всебічна та ефективна програма державної екологічної політики. Невелика за площею територія королівства та висока щільність населення найкращим чином сприяють оптимізації процесу планування охорони довкілля. З 1960-го року Нідерланди, як і багато інших промислових країн, почали поетапне вирішення проблем охорони довкілля. За період до 1980 року вони прийшли до висновку, що розробка всебічного плану комплексного вирішення проблем - це той напрямок, у якому слід рухатися, щоб ефективно використати взаємозв'язок проблем і їхнього вирішення. Міністерство екології схвалило цю ідею і взялося розробляти програму на основі цього підходу і з використанням управлінських методів. Воно визначило основні проблеми, проаналізувало можливу стратегію впровадження та обговорило альтернативні варіанти вирішення. Працюючи над цими питаннями,

міністерство екології дійшло висновку, що для успішного виконання програми необхідно заручитися підтримкою приватного сектора, екологічних і громадських організацій.

У 1989 році парламент Нідерландів прийняв першу Національну програму з питань екологічної політики. Програма обумовлює головні завдання державного курсу охорони довкілля та визначає важливу роль суспільства у забезпеченні сталого економічного розвитку при його впровадженні. Для реалізації програми уряд вдався до засобів нормотворчого та партнерського характеру. Ця програма переглядається й оновлюється Міністерством охорони довкілля раз на чотири роки. Крім того, раз на два роки видаються звіти незалежних аналітичних центрів та Державного інституту охорони здоров'я і довкілля з проблематики впровадження програми. Такий безперервний контрольний взаємозв'язок сприяє дієвості та ефективності екологічної політики країни.

Перед Чеською Республікою стоять ті ж самі проблеми й завдання, що й перед її сусідами з Центральної та Східної Європи. Її державна екологічна політика була розроблена з метою визначення проблемних питань, умов країни, розподілу функцій між державними органами та встановлення часових рамок виконання її завдань. Вона також стосується більш широкого контексту екологічної політики, з огляду на завдання та їх реалізацію. Цей документ було складено з перспективою входження Чеської Республіки до Європейського Союзу. Він передбачає системний підхід до реалізації державної екологічної політики на період з 1999, та його перегляд з урахуванням нових умов через кожні три роки [12, с. 38].

До цього державна екологічна політика не містила визначення сталості екологічної ситуації. Новоприйнята державна екологічна політика передбачає вирішення питань співпраці у напрямку до стабільного розвитку, куди входять також питання підтримки інших урядових органів, промисловості. З метою успішної реалізації політики та дотримання основних принципів забезпечення умов вступу до Європейського Союзу, уряду необхідно виконати гігантське завдання, яке, мабуть, було б неможливим без співпраці з партнерами. Основною метою екологічної політики Чеської Республіки є «забезпечення тісних і більш постійних стосунків між учасниками процесу прийняття рішень, зокрема, між членами парламенту, представниками органів місцевого самоврядування, місцевими державними органами, промисловцями та неурядовими організаціями з метою збільшення обсягів взаємного інформаційного обміну та розвитку почуття спільної екологічної відповідальності».

Крім того, у державній екологічній політиці обумовлюється наявність і доступність інформації, підвищення якості досліджень і розробки екологічних питань, просвітницької діяльності й обізнаності громадськості, розширення участі вищезгаданих органів у процесі прийняття рішень у сфері довкілля.

Рішення про розробку спільного плану дій у сфері охорони довкілля для країн Центральної та Східної Європи було прийнято у 1991 році на першій конференції міністрів екології Європейських країн. За цим планом нові незалежні країни колишнього Радянського Союзу повинні були розробити й почати реалізацію національних планів у цій сфері.

Казахстан розпочав роботу над таким планом у 1995 році. Тоді було створено координаційну громадську робочу групу, до складу якої входили представники урядових і неурядових організацій. Основна мета групи полягала в поєднанні екологічної, економічної та соціальної політики. План передбачав створення секретаріату, експертних робочих груп, наглядового органу та залучення місцевих консультантів. Наглядовий орган був по суті керівним комітетом, до складу якого входили представники неурядових організацій. Основною функцією комітету було здійснення контролю за виконанням плану та забезпеченням високого рівня співпраці між зацікавленими сторонами.

Перспективний план охорони довкілля Казахстану під назвою «Екологія і природні ресурси-2030» співпадав із Національною програмою охорони довкілля. Одне із завдань плану передбачало розвиток ефективного управлінського підходу на основі встановлення пріоритетності проблем. Головним виконавцем цієї роботи було Міністерство природних ресурсів та охорони довкілля, яке тісно співпрацювало з державними й місцевими органами влади.

Санкціонування, реалізація, контроль та забезпечення виконання політичного курсу здійснюється на місцевому рівні. У цьому вбачається основна причина активної діяльності неурядових організацій в реалізації управлінського плану. Успіх екологічної політики Казахстану залежить великою мірою від активної участі структур влади у його розробці, а також впровадження та визнання того факту, що, підтримуючи сталий розвиток екологічної політики, влада тим самим забезпечує сталий економічний і соціальний розвиток.

Іншою причиною успіху екологічної політики Казахстану є створення чотирьох регіональних відділень, що працюють згідно з Національною програмою охорони довкілля. Ці відділення полегшують доступ до інформації та сприяють залученню органів влади та неурядових організацій на місцевому рівні. Оскільки участь на місцевому рівні активно заохочувалася, державна екологічна політика та її реалізація отримали необхідний поштовх, сприяли узгодженості дій між різноманітними організаціями та установами, а також сприяли розвитку почуття власника в осіб, долучених до вирішення екологічних проблем.

Переломним в охороні навколишнього середовища в капіталістичних країнах прийнято вважати межю 1970-х років. Саме тоді світова економічна і паливно-енергетична криза була поштовхом для цивілізації колишнього споживацького ставлення до екології. Практично повністю вичерпав себе колишній індустріальний екстенсивний розвиток, економічне зростання із зростаючим споживанням природних ресурсів, одночасно чергова хвиля НТП надала людству можливість перейти до якісно нового типу

економічного розвитку в умовах кардинально більш високих вимог до стану навколишнього середовища [11, с. 27].

У 1970-ті роки відбулася зміна в розумінні змісту навколишнього середовища та її значущість для суспільства. Розрізнені виступи груп населення проти винних у промисловому забрудненні змінили масовий громадський рух «зелених». У свідомість населення активно проникло розуміння того, що нормальний стан навколишнього середовища - це не просто боротьба з забрудненням, а найважливіший ланцюг позитивної людської діяльності. Людське життя не може вважатися нормальним, якщо в ньому відсутня екологічна комфортність, впорядкована навколишньому середовищу. Населення все більш виразно висловлює небажання оплачувати свій матеріальний добробут тим чи іншим видом екологічного збитку.

Під впливом гострих кризових явищ в 1970-і роки в Японії, як і в інших провідних капіталістичних країнах, склалася стала державна екологічна політика. На зміну окремих, нерідко розрізнених заходів держави по боротьбі з забрудненнями прийшла комплексна багатоцільова система дій, об'єднаних єдиною концепцією, яка отримала всебічне організаційне і правове оформлення.

До початку 1970-х років в Японії вже були прийняті основні законодавчі акти з охорони навколишнього середовища. Аналогічний процес законотворчості охопив тоді практично всі розвинені капіталістичні країни. Об'єктами впливу виступили, по-перше, базові підсистеми навколишнього природного середовища (земля, водні об'єкти, атмосферне повітря), а по-друге, відзначилось зростання виробничих й побутових відходів, які спричиняють забруднення. Організаційна структура охорони середовища в Японії стала наступна: Управління з навколишнього середовища, місцеві державні природоохоронні органи, а також структури управління, створені в промислових компаніях відповідно до Закону «Про керівництво у сфері охорони середовища» 1973 року. Зауважимо, що чисельність таких керуючих на підприємствах країни в 1973 р. склала 20,6 тис. осіб. У Японії діє також екологічна поліція [6, с. 23].

Організаційна структура охорони навколишнього середовища Японії має багато аналогій з природоохоронною структурою в більшості розвинених країн. У рамках цієї структури здійснюється розробка і реалізація цільових комплексних програм регулювання природокористування; попередження небажаних екологічних наслідків господарської діяльності; сприяння у підготовці фахівців; інформаційне забезпечення; міжнародне співробітництво в галузі охорони середовища. У завдання органів охорони навколишнього середовища входить також тісна співпраця з державними органами захисту від стихійних лих. В Японії в них входять - центральна рада захисту від лих, Управління національної території при прем'єр-міністрі.

Японія раніше інших країн, у 1973 р., ухвалила Закон «Про експертизу нових хімічних речовин». З 1988 р. діє Закон «Про загальну екологічну експертизу». Різке загострення проблем забруднення середовища в Японії спочатку висунуло на передній план вимоги про необхідність, по-перше, розширити і посилити нормативну основу регулювання, по-друге, фінансові та інші витрати за забруднення покласти повністю на фірми-забруднювачі. Такі фірми та фірми, що забезпечують екологічно чисте виробництво, повинні бути поставлені в рівні економічні умови через систему штрафних санкцій і додаткових витрат на забезпечення охорони навколишнього середовища.

Подібне ж відношення до забезпечення охорони навколишнього середовища існувало і в громадських колах «зеленої орієнтації», які вимагали, щоб промислові компанії зазнавали основний тягар витрат - надто очевидна була їх негативна роль у погіршенні екологічної обстановки в країні. Вважалося, що перенесення витрат, пов'язаних з охороною та відновленням середовища, на ціни продукції може стати частиною механізму включення екологічних витрат в структуру ринку.

Широкому використанню такого підходу до охорони середовища прямо сприяв Закон 1970 року «Про контроль за відходами», який встановив відповідальність фірми за знешкодження власних відходів. Практично всі такі витрати стали обов'язковими для фірм-забруднювачів. Наукові розробки з екологічно чистих технологій, очисні споруди, нарешті, витрати на екологічну експертизу, майже повністю переклалися на бюджети таких фірм. Характерно, що тільки витрати на експертизу збільшували вартість господарських проектів в середньому на 1-2%. Проте ця, здавалося б, очевидна частина концепції охорони навколишнього середовища швидко показала свою неспроможність. Підприємства-забруднювачі опинилися на межі фінансового краху через непосильні екологічні витрати [4, с. 39].

Ключове значення щодо розроблення стратегій екологічного характеру мають наднаціональні об'єднання та асоціації, серед яких вагому роль мають ЄС, Організація економічної співпраці та розвитку, які визначають політику реалізації сталого розвитку держав-учасниць.

Світовий досвід здійснення екологічної політики показав, що упор у досягненні екологічних цілей був зроблений на наступні адміністративні засоби впливу: жорсткість стандартів і нормативів на якість продукції та навколишнього середовища; використання екологічної експертизи виробничих проектів для контролю за їх розміщенням; угоди, що укладаються місцевими органами влади про контроль за забрудненням; системи арбітражу екологічних конфліктів; природоохоронні програми всіх рівнів (локальний - рівень підприємства, організації; місцевий - рівень адміністративного району, міста; регіональний - рівень області; національний - рівень держави; міждержавний - рівень кількох держав).

За останні роки в усіх розвинених країнах склалася впевненість у необхідності інтегрованого розгляду питань екологічного управління. Це перш за все стосується оцінки впливу на довкілля та видачі

дозволів на природокористування, коли до уваги беруться всі компоненти довкілля, замість ізольованого їх розгляду, та всі види антропогенних впливів на їх стан, джерелами яких є всі галузі виробництва.

В усіх розвинених країнах чітко простежується тенденція до розширення кола представників різних верств населення, яке бере участь у формуванні екологічної політики. Одночасно спостерігається все більш помітний перехід від адміністративно-командних методів управління до ринково-орієнтованих демократичних методів, які дозволяють знаходити більш ефективні рішення для досягнення екологічних цілей. Процес розширення кола учасників обговорення державної екологічної політики, законів і підзаконних актів, спрямованих на втілення її в життя, непростий і потребує певного часу [10, с. 257]. Для успішного його розвитку необхідно встановлення на державному рівні, з урахуванням існуючого зарубіжного досвіду, чіткої процедури обговорення проектів законодавчих і нормативних документів різного рівня та забезпечення її обов'язкового дотримання.

Сучасна державна екологічна політика в розвинених країнах світу спрямована на досягнення сталості екологічної, економічної та соціальних систем. Сталість визначається як певні суспільні відносини, при яких природні ресурси не виснажуються, не порушується цілісність екосистем та не відбувається руйнівне втручання в екологічні процеси і функції, навколишнє природне середовище займає центральне місце в економіці і розглядається як частина системи, що підтримує існування суспільства та забезпечує його благополуччя протягом довгого часу. Практична реалізація цілей, досягнення яких сприяє сталому розвитку суспільства, вимагає економічних перетворень, які б передбачали перерозподіл ресурсів і були спрямовані на реструктуризацію економіки, в основу якої має бути покладене співставлення екологічних можливостей країни з економічними потребами її населення [3, с. 63].

Державна екологічна політика - порівняно новий, але дуже суттєвий феномен у створенні державності в Україні. Крім прикладних завдань, екологічна політика причетна до формування таких понять, як суспільна свідомість, ідеологія, демократія, громадське суспільство. Саме тут поєднуються такі, колись самодостатні аспекти, як міжнародні стосунки, формування соціополітичної стратегії, природокористування та ін. Залучення екологічних знань до розв'язання нагальних проблем, над якими так поки що не ефективно й драматично б'ється наше суспільство є найважливішою вимогою нашого часу.

Ефективна державна екологічна політика покликана подолати управлінський фрагменталізм і мусить спиратись на довгострокове стратегічне мислення, високий професіоналізм політиків. Процес управління в сучасному тлумаченні аж ніяк не може бути уподібненим до жорстокого регламентування.

У кожній державі існує велика кількість екологічних проблем і завдань різного значення, вирішення яких одночасно неможливе через обмеженість ресурсів. Тому розробники державної екологічної політики повинні мати у своєму розпорядженні методи їх пріоритизації, тобто визначення черговості розробки необхідних проектів. Здійснення цих проектів дозволяє отримати певні вигоди завдяки зменшенню шкоди від забруднення довкілля [2, с. 15].

Необхідно визначати прийнятні ризики, співставляючи витрати та соціальні вигоди, пов'язані з природоохоронною діяльністю, спираючись на найбільш досконалу наукову методологію та достовірні вихідні дані. Серед таких методологій можна назвати методологію оцінки ризику, яка дозволяє визначити форму, обсяг і характеристики шкоди, яка спричиняється здоров'ю людини, якості життя та екосистемам в залежності від стану довкілля, а також здійснити аналіз витрат-вигод, який дозволяє порівнювати різні варіанти політики, базуючись на наукових доказах та експертних оцінках. Проте одержання достовірних даних щодо цього неможливо через недостатність наукових даних і вихідної інформації.

Після встановлення цілей постає завдання пошуку шляхів ефективного їх досягнення, тобто знаходження оптимальних рішень щодо регулювання впливу на довкілля. Встановлення пріоритетів частіше за все залишається завданням пошуків компромісів із залученням якомога більш широкого кола зацікавлених осіб і з використанням сучасних методів експертних оцінок. Традиційним інструментом визначення пріоритетів і планування здійснення конкретних природоохоронних заходів є екологічні програми. Розраховувати на покращення стану справ можна лише за умов, коли в програмах будуть чітко визначені: екологічні цілі щодо якості компонентів довкілля, які мають кількісне вираження; критерії та терміни досягнення екологічних цілей; всі види забезпечення програми (правове, нормативне, організаційне, економічне, інформаційне, кадрове тощо); система моніторингу програми та контролю досягнення цілей; конкретизація відповідальних за досягнення екологічних цілей щодо якості компонентів довкілля.

У процесі управління природоохоронною діяльністю в світі застосовують також торгівлю (ринковий метод). Суть даного підходу полягає у формуванні ринку прав на побічні ефекти через визначення прийнятного рівня дії на об'єкти природного середовища з наступним наданням квот (ліцензій) щодо можливості здійснювати негативний вплив певними суб'єктами. Після цього, на відміну від розглянутих вище методів, підприємствам надається повна свобода перерозподіляти (перепродавати) ліцензії. Органи управління слідкують лише за тим, щоб сумарний вплив на природу не збільшувався та сприяють створенню ринкової інфраструктури.

Державна екологічна політика – це законодавчо виражена політична воля, екологічні цілі та шляхи їх досягнення. Інтеграція екологічної політики полягає в інтеграції з іншими напрямками економічної та соціальної державної політики, міжгалузеві та міжсередовищної інтеграції екологічної політики [1, с. 76].

Успіх екологічного управління залежить не стільки від специфічних організаційних чи інституційних особливостей, притаманних тій чи іншій країні, скільки від таких факторів, як твердий намір громадськості

переслідувати цілі охорони довкілля, віддзеркалення цього наміру в політичній волі представників влади, передбачуваність і спроможність уряду діяти відповідно до цієї волі.

Основою ефективної державної екологічної політики будь-якої країни є та ступінь важливості, яку надають громадськість та її представники екологічним проблемам. Визначення цієї ступені важливості є складним завданням, при вирішенні якого необхідно брати до уваги існуючий і бажаний рівень громадського добробуту, ступінь екологічного ризику, який створює конкретно екологічна проблема для здоров'я людей і функціонування екосистем, технічні та економічні можливості регулювання стану довкілля, уявлення про систему соціальних цінностей, політичні погляди щодо справедливого розподілення їх у суспільстві. Складність такого визначення зростає через можливу недостовірність вихідної інформації та обмеженість сучасних наукових і технічних знань. Важливим є створення механізму для забезпечення поінформованості, взаємодії та досягнення консенсусу між всіма зацікавленими сторонами при визначенні державної екологічної політики.

Формулювання державної екологічної політики є процесом, що належить до найвищих рівнів політики, який репрезентує всеохоплюючий підхід до конкретних екологічних проблем, врівноважуючи цілі економічного розвитку та охорони довкілля, розглядаючи їх вплив на розподіл національних багатств та макроекономіку [5, с. 20]. Але найважливіше те, що екологічну політику повинні впроваджувати на мікрорівні, на кожному підприємстві та іншому об'єкті, що впливає на стан довкілля. Прийнятність екологічної політики та її дотримання залежить від того, в якій мірі нижчі рівні урядових органів, промисловості та інших суб'єктів регулювання сприймають встановлені цілі та завдання екологічної політики як такі, що є справедливими і реальними. Від досягнення між ними консенсусу залежить кінцевий успіх державної екологічної політики.

Висновок

Таким чином, на основі проведеного та узагальнення позитивного зарубіжного досвіду встановлено, що розробка державної екологічної політики включає два сильно взаємопов'язаних процеси: визначення цілей та вибір інструментів впровадження політики. Останній часто впливає на розподіл витрат, ризиків та вигод, а значить і на підтримку різних зацікавлених груп та населення окремих виборчих округів. На вибір політичних інструментів справляють свій вплив різні політичні та економічні інтереси не в меншій мірі, ніж це є при визначенні екологічних цілей.

Література.

1. Барбашова Н. В. Проблеми деволуції в екологічному праві України : монографія. Донецьк: Апекс, 2007. с.268.
2. Войтович Р. Регіоналізація як обернена форма глобалізації та її вплив на систему державного управління. *Вісник НАДУ*. 2004. №3. С.15-25.
3. Геєць В. М. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку: монографія. Київ: Ін-т економ. прогнозування НАН України; Фенікс, 2003. с.1008.
4. Гончаренко О. Громадянський контроль і система національної безпеки. *Національна безпека України*. 2003. №5-6. С. 39-46.
5. Данилишин Б. М. Природно-техногенні катастрофи: проблеми економічного аналізу та управління. Київ: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2001. с. 260.
6. Доклад живой планеты, 2008. Всемирный фонд дикой природы, 2009. С.23-56.
7. Драган І. О. Розвиток соціальних умов ефективної реалізації державної політики у сфері ЖКГ. *Економіка та держава*. 2010. №10. С. 127-129.
8. Драган І. Сучасний стан взаємодії органів державного управління та місцевого самоврядування України з громадськістю. *Держава та регіони. Серія: державне управління*. 2007. №3. С. 67-72.
9. Дьомін В. О. Вступ до екологічної політики. Київ: Тандем, 2000. с.194.
10. Микитенко В. В., Данилишин Б. М. Феноменологічні альтернативи економічного зростання України: монографія: у 2 т. Київ: РВПС України НАН України; Т. 1. ЗАТ Нічлава, 2008. с.336.
11. Пашенко В. М. Екоєволюція від сталого розвитку. *Супутник Київ. географ. щорічник*. 2005. Вип. 5. Київ : КВ УГТ. с. 112.
12. Передборський В.А. Економічна безпека держави: монографія. Київ: Кондор, 2003. с. 391.

References.

1. Barbashova N. V. (2007) *Problemy devoliutsii v ekolohichnomu pravi Ukrainy* [Problems of Devolution in Ecological Law of Ukraine], Apeks, Donetsk, Ukraine.
2. Vojtovych R. (2004), "Regionalization as an Inverted Form of Globalization and its Impact on the System of Public Administration", *Visnyk NADU*, vol. 3, pp.15– 25.
3. Heiets' V. M. (2003), *Ekonomika Ukrainy: stratehiia i polityka dovhostrokovoho rozvytku* [Economy of Ukraine: Strategy and Policy for Long-Term Development], In-t ekonom. prohnozuvannia NAN Ukrainy; Feniks, Kyiv, Ukraine.
4. Honcharenko O. (2003), "Civil control and system of national security", *Natsional'na bezpeka Ukrainy*, vol. 5–6, pp. 39 – 46.

5. Danylyshyn B. M. (2001), *Pryrodno-tekhnohenni katastrofy: problemy ekonomichnoho analizu ta upravlinnia* [Natural and man-made disasters: problems of economic analysis and management], ZAT «NICHLAVA», Kyiv, Ukraine.
6. (2009), *Doklad zhyvoj planety 2008* [Living Planet Report, 2008], Vsemyrnyj fond dykoj pryrody, Kyiv, Ukraine.
7. Drahan I. O. (2010), “Development of social conditions for effective implementation of state policy in the field of housing”, *Ekonomika a derzhava*, vol. 10, pp. 127-129.
8. Drahan I. (2007), “The current state of interaction of public administration and local self-government in Ukraine with the public”, *Derzhava ta rehiony. Seriya: derzhavne upravlinnia*, vol. 3, pp. 67-72.
9. D'omin V. O. (2000), *Vstup do ekolohichnoi polityky* [Introduction to environmental policy], Tandem, Kyiv, Ukraine.
10. Mykytenko V. V. and Danylyshyn B. M., (2008), *Fenomenolohichni al'ternatyvy ekonomichnoho zrostannia Ukrainy* [Phenomenological alternatives to economic growth of Ukraine], RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, ZAT Nichlava, Kyiv, Ukraine.
11. Paschenko V. M. (2005), “Eco-evolution from sustainable development”, *Suputnyk Kyiv. heohraf. Schorichnyka*, vyp. 5, 112 p.
12. Peredbors'kyj V.A. (2003), *Ekonomichna bezpeka derzhavy* [Economic security of the state], Kondor, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 02.08.2019 р.